

REFERENCE

1. Viner, J. *The Customs Union Issue: a handbook* [Текст] / J. Viner. – N.Y.: Carnegie Endowment for International Peace, 1950. – 221 p.
2. Мид, Дж. *Теория таможенных союзов* [Текст] / Дж. Мид; пер. с англ. А.С. Скоробогатова // *Вехи экономической мысли: Международная экономика; ГУ-ВШЭ, Ин-т «Экономическая школа»*. – М.: ТЕИС, – 2006. – Т.6. – 720 с.
3. Cooper, C. *Towards a general theory of customs unions for developing countries* [Текст] / C. Cooper, B. Massell // *Journal of Political Economy* – 1965. – P. 461-476.
4. Wonnacott, P., Wonnacott R. *The curious case of the missing foreign tariff* [Текст] / P. Wonnacott, R. Wonnacott // *American economic review*. – 1998. – P. 704-714.
5. Corden, W. *Economies of scale and customs union theory* [Текст] / W. Corden // *Journal of political Economy*. – 1972. – P. 465-473.
6. Истомин, С.И. *Таможенное право России* [Текст] / С.И. Истомин, А.А. Каульбарс, В.А. Максимцев и др. – М.: Софт Издат, 2005. – 448 с.
7. *10 крупнейших таможенных союзов* [Электронный ресурс] / В. Зайцев // *Огонек* – 2011. – №3 (5172). – Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc/1605686>.
8. Итуэлл, Дж. *Экономическая теория* [Текст] / Дж. Итуэлл, М. Милгейт, П. Ньюмен. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 960 с.
9. Чухно, А.А. *Сучасні економічні теорії: підручник* [Текст] / А. Чухно, П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. – К.: Знання, 2007. – 878 с.
10. *Chauffour, J.-P. Preferential trade agreement policies for development: a handbook* [Текст] / J.-P. Chauffour, J.-C. Maur. – W.: The World Bank, 2011. – 536 p.

УДК: 338.27:330.46

СУЧАСНІ ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В РЕГІОНАЛЬНИХ ПРОМИСЛОВИХ КОМПЛЕКСАХ

К.г.н. О.О. Носирєв

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Рецензенти: к.е.н., доц. НТУ «ХПІ» Д.В. Коробков
д.е.н., проф. НТУ «ХПІ» В.А. Міщенко

В статті розглянуто сучасний стан інтеграційних процесів в промисловому комплексі України в аспекті взаємозв'язку розвитку промисловості із соціально-економічним розвитком регіонів. Нерівномірність територіальної концентрації промислового виробництва проявляється в процесі поляризованого розвитку РПК. У результаті цього процесу в РПК формуються інноваційні (що складаються з пропульсивних, «локомотивних» видів діяльності) й територіальні (полюси зростання) ядра. Впровадженню інновацій на виробництві сприятиме доступність для українських підприємств міжнародних інвестиційних ресурсів та надання відповідної інформації потенційним іноземним інвесторам. За допомогою методики кластерного аналізу регіони згруповано за показником інтегрованості регіональних промислових комплексів до світової економічної системи. Запропоновано напрямки регіональної промислової політики та заходи щодо інтенсифікації інтеграційних процесів в промисловості регіонів. Підвищенню рівня експортного потенціалу України сприятиме розробка та впровадження інноваційних проектів, які поєднують наукові установи, виробництва та банківські інституції.

Ключові слова: регіональний промисловий комплекс, інтеграційні процеси, кластерний аналіз, регіональна політика.

В статье рассматривается современное состояние интеграционных процессов в промышленном комплексе Украины в аспекте взаимосвязи развития промышленности с социально-экономическим развитием регионов. Неравномерность территориальной концентрации промышленного производства проявляется в процессе поляризованного развития РПК. В результате этого процесса в РПК формируются инновационные (состоящие из пропульсивных, «локомотивных» видов деятельности) и территориальные (полюса роста) ядра. Внедрению инноваций на производстве может способствовать доступность для украинских предприятий международных инвестиционных ресурсов и предоставление соответствующей информации потенциальным иностранным инвесторам. С помощью методики кластерного анализа регионы сгруппированы по показателю интегрированности региональных промышленных комплексов в мировую экономическую систему. Предложены направления региональной промышленной политики и мероприятия по интенсификации интеграционных процессов в промышленности регионов. Повышению уровня экспортного потенциала Украины может способствовать разработка и внедрение инновационных проектов, сочетающих научные организации, производства и банковские учреждения.

Ключевые слова: региональный промышленный комплекс, интеграционные процессы, кластерный анализ, региональная политика.

Considers the current state of integration processes in the industrial complex of Ukraine and the relationship of industry to the socio-economic development of regions in the article. Uneven territorial concentration of industrial production seems in the polarized development. The result of this process are in emerging innovative (consisting of propulsive, "locomotive" activities) and territorial (growth poles) kernels. Innovation in production may contribute to the availability of Ukrainian enterprises of international investment of resources and the provision of relevant information to potential foreign investors. Using the method of cluster analysis the regions grouped in terms of integration of regional industrial complexes to the world economic system. Directions of regional industrial policies and measures for the intensification of integration processes in the industrial regions are proposed. For the raise of the level of the export potential of Ukraine can help develop and implement innovative projects that combine research organizations, manufacturing and banking institutions.

Keywords: regional industrial complex, integration processes, cluster analysis, regional policy.

Оскільки промисловість є однією з провідних галузей економіки, яка утворює фундамент науково-технічної трансформації, економічного зростання і соціального прогресу суспільства, то однією з найважливіших проблем забезпечення результативності провадження функцій регіонального управління в Україні є досягнення збалансованості функціонування промислового комплексу та, як наслідок, усунення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіонів.

Теоретичним і прикладним аспектам вирішення багатогранної проблематики інтенсифікації процесів реструктуризації української

економіки в цілому та регіональних промислових комплексів (РПК), зокрема, а також раціональному використанню їхнього стратегічного потенціалу, формуванню просторово-часового ресурсу регенерації реального сектору регіональної економіки присвячені праці С.І. Бандура, Л.В. Дейнеко, В.І. Захарченка, В.Р. Зеленчука [1-4], Г.П. Підгрушного, В.М. Гейця, І.К. Бистрякова, Б.М. Данилишина, О.С. Шнипка та публікації інших дослідників. Ґрунтовний доробок щодо формування та використання нової системи функціонування промисловості в умовах нестабільного середовища та економічного розвитку регіонального промис-

лового комплексу в контексті забезпечення ефективності функціонування національної економіки здійснено вітчизняними науковцями, такими, як О.М. Алимов, В.В. Микитенко, О.І. Тимченко, В.Ю. Худолей, А.І. Чухно, Л.Г. Чернюк.

Прискорення процесів глобалізації і становлення постіндустріальних суспільств безпосередньо пов'язані з якісними змінами у розвитку світового промислового виробництва. Україна, щоб увійти в коло економічно розвинутих країн, обов'язково має відслідковувати перебіг глобальних процесів, враховуючи їхні основні тенденції і при формуванні власної промислової політики. Внаслідок бурхливого розвитку інновацій і різкого підвищення рівня інформаційного обміну в масштабах планети зростають потенціал великих транснаціональних корпорацій і їхній вплив на процеси структурної перебудови світового господарства.

Автор статті ставив за мету проаналізувати сучасний стан інтеграційних процесів в промисловому комплексі України в аспекті взаємозв'язку розвитку промисловості із соціально-економічним розвитком регіонів та запропонувати дієві напрямки регіональної промислової політики та заходи щодо інтенсифікації інтеграційних процесів в промисловому комплексі регіонів.

Нерівномірність територіальної концентрації промислового виробництва проявляється в процесі поляризованого розвитку РПК. У результаті цього процесу в РПК формуються інноваційні (що складаються з пропульсивних, «локомотивних» видів діяльності) й територіальні (полюси зростання) ядра. Причиною формування таких ядер є обмеженість інвестиційних ресурсів. На практиці є потреба спочатку сформувати індустріальні ядра, а вже потім поширювати їхній вплив (імпульси

розвитку – через поширення нововведень, розвиток різних видів зв'язків) на периферію.

Фундаментальні положення теорії полюсів зростання були сформульовані французькими вченим Ф. Перру. Основою її є три концепції: домінуючої економіки, гармонійного зростання та всебічної економіки. Відправна точка теорії Ф. Перру – «ефект домінування», який полягає в зміні суті і форм відносин між економічними одиницями. Цей ефект призводить до «поляризації виробництва» навколо галузі («полюса зростання»), де економічні одиниці ведуть себе як частини цілого («макроодиниці»). В результаті стихійна «агресивна» конкуренція зникає, а сукупна ефективність дій партнерів зростає. Ж. Бурвіль об'єднав простір і функцію (новизни, інноваційності) в одне поняття – «полярність простору» і надав регіональне тлумачення полюса зростання. На його думку, полюсом зростання виступає тільки той регіональний центр, у якому є пропульсивні галузі [1]. Дещо інше трактування полюса зростання знаходимо у іспанського вченого Х.Р. Ласуена. Під полюсом зростання він розуміє регіональний вузол підприємств, що пов'язаний з експортним сектором економіки (а не з пропульсивною галуззю) [1]. Але ця точка зору не має широкого поширення. В сучасних умовах при формуванні в РПК полюсів зростання теоретично можуть виникати дві проблеми: 1) сила інноваційного імпульсу може спрямовуватися не на ті регіони, що потребують підтримки, а на високорозвинуті, до яких закономірно тяжіють пропульсивні галузі полюсів зростання; 2) гострим може виявитися дефіцит фінансових, трудових та інших ресурсів.

Окремим аспектом треба виділити внутрішні та зовнішні чинники, під впливом яких розвивається промисловий сектор України на сучасному етапі. Серед внутрішніх слід виокремити: по-перше, особливості державного

регулювання (не завжди виважена податкова політика, введення митних та акцизних зборів, створення територій пріоритетного розвитку і вільних економічних зон) та підтримка вітчизняних товаровиробників високотехнологічної продукції, стимулювання до запровадження інновацій на виробництві технічного і технологічного переозброєння. По-друге, наявність та доступність кредитних ресурсів як для розвитку виробництва, так і споживчих кредитів для населення. По-третє, місткість українського внутрішнього ринку та наявність платоспроможного попиту на ньому. По-четверте, низький рівень оплати праці, що не сприяє введенню інновацій [2].

Стосовно зовнішніх чинників, що впливають на розвиток української промисловості, у першу чергу звернено увагу на особливості розвитку загальносвітової економічної кон'юнктури, на стан світових товарних і ресурсних ринків та наявність платоспроможного попиту на українську продукцію. Важливим фактором є залежність української промисловості від імпорту енергії та сировини, тому на державному рівні необхідно вирішити питання диверсифікації джерел енергії та зниження енерго- та ресурсомісткості промисловості. Поширенню українських промислових товарів на світовому ринку буде сприяти надання на державному рівні політичної підтримки українським експортерам на зовнішньому ринку, консультування з економіко-правових питань, проведення комплексного фундаментального дослідження зовнішніх ринків, участь у діяльності міжнародних організацій [3]. Впровадженню інновацій на виробництві сприятиме доступність для українських підприємств міжнародних інвестиційних ресурсів та надання відповідної інформації потенційним іноземним інвесторам.

Неефективною лишається галузева структура промислового виробництва. Понад як 2/3

загального обсягу промислової продукції припадає на галузі, що виробляють сировину, матеріали та енергетичні ресурси. Частка продукції соціальної орієнтації знаходиться на рівні 1/5 загального обсягу промислового виробництва і має спадаючий тренд. Галузь машинобудування хоча і додала в темпах розвитку, але її частка в структурі промисловості майже у 2-3 рази нижча за рівень, що мають розвинені країни [4].

До пріоритетних галузей і виробництв, які будуть визначати основний вектор розвитку і зростаючий рівень наукоємності і технологічності машинобудування в Україні можна віднести:

– виробництво авіаційної і ракетно-космічної техніки, транспортне машинобудування, важке верстатобудування, енергетичне машинобудування, обладнання для газотранспортних систем, окремі види електронної техніки і засобів зв'язку;

– сільгоспмашинобудування, зокрема створення сучасного технологічного устаткування для комплексного оснащення переробної промисловості, впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій;

– розробка машин і устаткування для реалізації екологічно чистих технологій збору, транспортування, переробки і утилізації відходів, у тому числі побутових, систем контролю стану і захисту навколишнього природного середовища;

– виготовлення трамвайних вагонів спеціального призначення для обслуговування рейкової колії, швидкісного трамваю нового покоління із застосуванням лінійних двигунів, комплекту тягового електрообладнання для рухомого складу міського електротранспорту;

– виготовлення технологічного обладнання для модернізації базових галузей промисловості – енергоблоків теплових електростанцій, котельного та когенераційного обладнан-

ня, теплових насосів, котлів та двигунів, працюючих на біопаливі, шахтного устаткування, виробництв металургійної і хімічної промисловості в напрямі ресурсно- і енергозбереження, екологізації, автоматизації та підвищення ефективності виробництва.

Для визначення положення українських регіонів за глибиною інтеграції регіональних промислових комплексів до світового господарства проведено відбір показників, які характеризують глибину залучення регіону до світогосподарської системи. Оскільки інтегральні рівні інтеграції регіонів до світової економіки не повинні залежати від чисельності населення та розмірів території регіонів,

до таких показників можна віднести відношення експорту та валового регіонального продукту, відношення імпорту та ВРП, відношення зовнішньоторговельного обороту та ВРП (економічна відкритість регіону), співвідношення обсягу прямих іноземних інвестицій і валового регіонального продукту (ефективність інвестицій), а також рівень експорту, імпорту та прямих іноземних інвестицій на душу населення регіону. Результати проведеного кластерного аналізу у програмному забезпеченні Statistica у блоці Cluster Analysis (метод Варда, Евклідова відстань) за обраними даними [5] зображено на рис. 1.

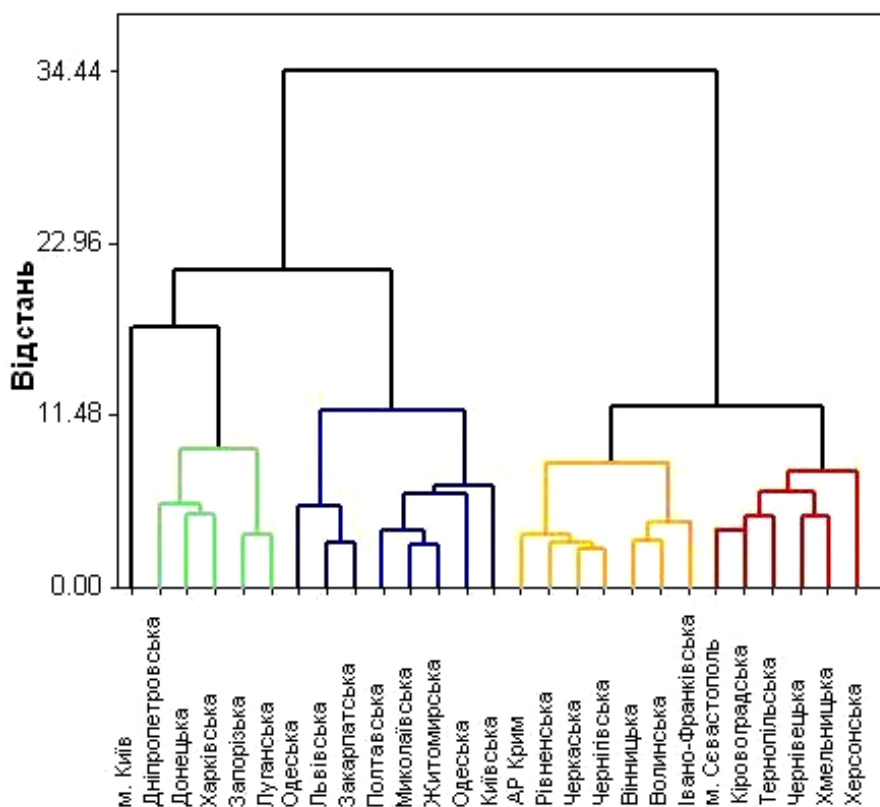

Рисунок 1 – Кластеризація регіонів України за рівнем інтеграції промислових комплексів; метод Варда, Евклідова відстань, 2012 р. (побудовано автором)

Проведений аналіз дозволив виділити 4 кластери регіонів, що мають як спільні, так і відмінні риси розвитку регіональної промислової політики. До першого кластеру увійшли

регіони, що мають найбільший експортний потенціал як по відношенню до обсягів регіонального виробництва, так і на душу населення: Дніпропетровська, Запорізька, Доне-

цька, Харківська та Луганська області. Експортною базою цих регіонів є потужний металургійний та хімічний комплекси, які характеризуються вираженою експортною спрямованістю виробництва. За рівнем інтегрованості регіонального промислового комплексу, спираючись на потужну фінансову, наукову та промислову інфраструктуру, до цієї групи також входить м. Київ. Водночас, ці ж регіони є найбільшими імпортерами, завдяки відносно високому рівню доходів населення, у порівнянні з іншими областями України.

Другий кластер представлено менш потужними регіонами України – Закарпатською, Львівською, Миколаївською, Полтавською, Сумською, Житомирською, Одеською, Київською областями.

До третього кластеру увійшли АР Крим, Рівненська, Черкаська, Чернігівська, Вінницька, Волинська, Івано-Франківська області.

Найнижчим рівнем інтегрованості промислового комплексу економіки характеризуються слабко індустріалізовані Кіровоградська, Тернопільська, Чернівецька, Хмельницька, Херсонська області та м.Севастополь, які потрапили до четвертого кластеру.

Підвищенню рівня експортного потенціалу України сприятиме розробка та впровадження інноваційних проектів, які поєднують наукові установи, виробництва та банківські інституції. На початковому етапі їх реалізації рекомендується залучити маркетологів-аналітиків для вивчення ринку та розробки технічного завдання на дослідження науковій установі. Результатом роботи науковців має бути впровадження у виробництво наукового продукту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бандур, С.І. *Стратегічний потенціал продуктивних сил регіонів України [Текст]: монографія / С.І. Бандур, Л.В. Дейнеко, С.М. Шкарлет та ін.; за ред. академіка НАНУ, д.е.н., проф. Б.М. Данилишина. – К.: Вид-во РВПС України НАН України, 2009. – 424 с.*
2. Захарченко, В.І. *Трансформаційні процеси у промислових територіальних системах України [Текст]: монографія / В.І. Захарченко – Вінниця: Гіпаніс, 2004. – 548 с.*
3. Зеленчук, В.Р. *Територіальна організація регіонального промислового комплексу як управлінський процес [Текст] / В.Р. Зеленчук // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. – 2008. – Вип. 16. – С. 120-130.*
4. Микитенко, В.В. *Українська економіка в контексті транснаціоналізації світогосподарської системи [Текст] / В.В. Микитенко // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Розвиток продуктивних сил України: від В.І. Вернадського до сьогодення», м. Київ, 20.03.2009 р. – У 3-х частинах/ РВПС України НАНУ. – К.: РВПС України НАНУ, 2009. – Ч. 3 – С. 329 – 332.*
5. *Статистичний збірник «Регіони України 2012». Т.2 [Текст] / Держкомстат України; за ред. О.Г. Осауленка. – К.: Вид-во «Консультант», 2013. – 801 с.*